

The idea of Haïti
Rethinking crisis and development
Ed. Millery Polyné
University of Minnesota Press
2013

Danger of a single story

De Nigeriaanse schrijfster Chimamanda Ngozi Adiechi spreekt in een in 2009 gehouden TED talk over 'the danger of a single story'; het gevaar van een eenzijdig verhaal. Ze vertelt hoe ze in haar jeugd een eenzijdig beeld had van Fide, de jongen die bij hen - een gezin uit de middenklasse - in huis werkte. Haar moeder vertelde haar dat Fide's familie arm was. Fide kreeg daarom voedsel en kleding mee voor zijn familie. Toen Chimamanda op een dag bij hem thuis op bezoek was ontdekte ze dat Fide's broer prachtige manden maakte. "Ik stond versteld", vertelt ze, "Het was niet in me opgekomen dat iemand uit zijn familie zo iets kon maken. Het enige wat ik over hen gehoord had was dat ze arm waren. Ik kon ze niet anders zien dan als arm. Hun armoede was mijn single story over hen."

Als ze jaren later in de Verenigde Staten is om te studeren ontdekt ze de single story van veel Amerikanen over Afrika. Ze vertelt over haar kamergenote: "Nog voor ze me ontmoet had, voelde ze al medelijden met me. Haar standaardinstelling richting mij als Afrikaanse was er een van goed bedoeld medelijden en bevoogding. Mijn kamergenote had een single story over Afrika: een single story van rampen. In dit verhaal is er geen ruimte voor de gedachte dat Afrikanen op de een op aan de manier op haar konden lijken, geen ruimte voor meer complexe gevoelens dan medelijden, geen ruimte voor verbinding tussen twee gelijkwaardige mensen."

Volgens Chimamanda hebben veel verhalen die we over andere culturen horen het gevaar van de single story in zich. Een single story maakt stereotypen van mensen. Ze zorgen ervoor dat één verhaal, hét verhaal wordt. "...en het probleem van stereotypen is niet dat ze onwaar zijn, maar dat ze onvolledig zijn." De gevolgen van singles stories zijn groot, waarschuwt Chimamanda: "Het berooft mensen van hun waardigheid. Het bemoeilijkt de erkenning van elkaars gelijkwaardigheid als mens. Het benadrukt hoe we verschillend we zijn, in plaats van hoe we op elkaar lijken."

Single stories kunnen niet los gezien worden van machtsverhoudingen, houdt Chimamanda haar luisteraars voor en verwijst naar de betekenis van het Igbo woord 'nkali', dat zoiets betekent als 'groter zijn dan de ander'. "Net als onze economische en politieke werelden worden verhalen gevormd door het principe van nkali. Hoe en hoeveel verhalen verteld worden, door wie en wanneer hangt allemaal af van macht."

Haïti meer dan tragiek en mystiek

Aan de TED talk van Chimamanda over het gevaar van single stories moest ik denken bij het lezen van het boek *The idea of Haïti – rethinking crisis and development*. Het boek bestaat uit een aantal (pittige) essays die draaien om de vraag welke verhalen er door wie over Haïti verteld worden. Welk beeld projecteren de verhalen over Haïti en welke ideeën over Haïti liggen er aan ten grondslag? De essays zijn geclusterd rondom drie thema's: revolutie en crisis, menselijkheid en ontmenselijking en hulp. De rode draad door de essays is dat er veel single stories over Haïti verteld worden, dat er achter deze stories belangen schuil gaan, en dat het werkelijke verhaal van Haïti veelzijdiger,

complexer en diffuser is dan uit veel (beeld)verhalen naar voren komt. De TED talk van Chimamanda komt tot leven in dit diepgravende boek. Haïti is meer dan tragiek en mystiek. Haïti staat niet gelijk aan eeuwige crisis.

Achter fysiek waarneembare (beeld)verhalen over Haïti – je leest ze, hoort ze, ziet ze - houden zich onzichtbare ideeën / ideologieën schuil. In zijn inleidende artikel geeft redacteur Millery Polyné aan dat het boek het onzichtbare zichtbaar wil maken, de achter de verhalen verborgen ideeën wil blootleggen. Door binnen- en buitenlandse overheden en elites, door media en hulporganisaties is een bepaald beeld van Haïti geprojecteerd. “(They) produced discourses that intensify the notion of a progress-resistant, deviant and childlike nation unaware of the material and ideological benefits of democracy and capitalism” (p. xiii). Haïti wordt geportretteerd als een land dat doorlopend in crisis is en in alle opzichten afwijkt van andere landen. Polyné citeert de Haïtiaanse historicus Michel-Rolph Trouillot: “When we are being told over and over again that Haiti is unique, bizarre, unnatural, odd, queer, freakish, or grotesque, we are also being told, in varying degrees, that it is unnatural, erratic and therefore unexplainable” (p. xiii).

In veel verhalen over Haïti ontbreekt het perspectief van de meerderheid van de bevolking, de ‘moun andèyo’, de plattelandsbevolking, en de bewoners van de sloppenwijken. Feitelijke analyses over de rol van scheve internationale én binnenlandse machtsverhoudingen in het ontstaan van Haïti’s onderontwikkeling zijn ook schaars. Haïti wordt simpelweg weggezet als antimodern, gewelddadig, wanordelijk, als “een embodiment of alterity – exceptionally chaotic and incomprehensible” (p. xviii).

Monsterlijke anomalie

In zijn artikel ‘Haïti, de monsterlijke anomalie’ laat Nick Nesbitt zien dat afzondering van Haïti een beschermings- en afweermechanisme van westerse naties was. De onafhankelijkheid van Haïti in 1804 na een succesvolle slavenopstand, en het daaropvolgende zelfbestuur van de republiek Haïti door voormalige slaven, was in de ogen van de destijds heersende internationale economische en politieke elite een ‘monsterlijke anomalie’. Een slavenleger versloeg op eigen bodem alle militaire grootmachten van die tijd (Spanjaarden, Britten en Fransen); de teloorgang van de Franse kolonie legde een bom onder het economische systeem waarin de trans-Atlantische driehoekshandel een grote rol speelde en het zwarte politieke zelfbestuur ging in tegen gangbare opvattingen over de raciale inferioriteit van negers. Nesbitt: “...it was Haiti’s glory and misfortune to have embarked alone to destroy this particular system of total violence and human debasement (= slavernij) in 1804, on a tiny geographic speck in the periphery of the Atlantic world”(p. 5). Volgens Nesbitt vormde Haïti niet zo zeer een militaire, economische of politieke bedreiging voor het westerse wereld, maar was zij een “ideological terror”(p.5). Een fundamentele bedreiging (“an antimatter”) in het hart van de slavenhoudende Atlantische wereldsysteem. Fysieke isolatie in de vorm van het niet erkennen van Haïti’s onafhankelijkheid en ideologische isolatie door het benadrukken van de barbaarsheid, de achterlijkheid en het onvermogen tot zelfbestuur van de Haïtianen waren het gevolg.

In zijn essay ‘Rethinking the Haitian crisis’ verwoordt Greg Becket de schok die de Haïtiaanse opstand en onafhankelijkheid teweeg brachten: “...the Enlightenment ideas of Man and Freedom simply did not allow for property or things – for that is what slaves are – to proclaim their own freedom. The response to the revolution is well known. It included political isolation, social exclusion and a radical disavowal of its political content. For Caribbean planters and European philosophers alike, Haiti became a pariah” (p.31). In een groot aantal publicaties werd in de negentiende eeuw een beeld van

Haïti geschetst als een barbaars en achterlijk land. Een van de bekendste voorbeelden hiervan is het invloedrijke boek *Hayti, or the black republic* van de Britse consul op Haïti Spencer St. John (1884).

Door de tijd heen ontstaat het beeld van Haïti als een land in een 'never ending crisis'. Deze opvatting leeft volgens Becket ook aan het begin van de 21^e eeuw nog volop, onder andere in de opvatting dat de Haïtiaanse cultuur de hoofdoorzaak zou zijn van de onderontwikkeling van het land.

Ontologische crisis

De kern van Becket's betoog is dat op Haïti het begrip crisis (kriz) moet worden opgevat als een "embodied experience and as a condition of ontological insecurity" (p.43). Veel Haïtianen ervaren een permanente bestaansonzekerheid (*chèche lavi*) vanwege zaken als honger (*grangou*) en onveiligheid (*insekirite*). Het is een "general condition of living amid a constant state of possible crisis and rupture. This general condition is the result of the normalization of vulnerability, risk and uncertainty, all of which have ceased to be aberrations and have become instead regular occurring and expected aspects of live." (p.42). "Rupture is routine in Haiti" schrijft hij. De oorzaken van deze ontologische onveiligheid liggen volgens Becket ten diepste in de ongelijke sociale en economische verhoudingen zowel binnen landen (in het geval van Haïti tussen de politieke en economische elite en de meerderheid van de bevolking (plattelanders en stedelijk proletariaat)) als tussen landen en werelddelen. Becket: "The complex and contradictory system of global capitalism produces societies and bodies that are riddled with crisis" (p.44).

Voor het zoeken naar oplossingen voor crisissen betekent dit dan ook dat er meer moet gebeuren dan alleen symptoombestrijding in de vorm van bijvoorbeeld voedselhulp of – in de jaren na de aardbeving – het hanteren van goedkope slogans als 'building back better'. De wederopbouw van Haïti is geen kwestie van een cosmetische make-over, maar vraagt om een aanpak van fundamentele problemen, zoals herstel van vertrouwen in de overheid, het hervormen van beleid op het terrein van grondbeheer en grondbezit, het garanderen van openbare veiligheid etc. Het essay van Harley Etienne over *Urban planning and the rebuilding of Port-au-Prince* gaat hier dieper op in.

Landschap van onverschilligheid

The idea of Haiti bevat verder een mooi essay over de 'taal van de fotografie' naar aanleiding van het bekende boek van fotograaf Bruce Gilden, en een veelzeggend artikel van Patrick Sylvain over het zwijgen van president Préval in de weken na de aardbeving (*The violence of executive silence*). Het is mooi om te lezen dat Sylvain recht doet aan Préval's bedoelingen met en inzet voor Haïti als hij schrijft: "Beyond any reasonable doubt, President Préval cares for Haïti's welfare. He is not a sadist, as some of his staunchest critics have publicly pronounced; nor is he a demagogue who thrives on deceit and false prophecy. On the contrary, he is a practical politician who can be considered one of Haiti's most astute political strategists" (p. 89). Sylvain verwijt hem echter dat hij zijn rol als leider en 'national rhetorician' (p. 91) niet opgepakt heeft na de aardbeving. Hij voegde zich daarmee in het heersende 'landschap van onverschilligheid' ten opzichte van armoede en ellende, en in dat van politieke onbekwaamheid en passiviteit. Juist deze onbekwaamheid en passiviteit, gecombineerd met machtsmisbruik, van de overheid hebben ervoor gezorgd dat grote groepen van de bevolking gemarginaliseerd werden. Préval's zwijgen paste in deze lijn. Sylvain: "Préval's silence was symptomatic of a fundamental national problem that has been in existence for centuries" (p. 97). Sylvain geeft daarmee ook aan dat de onderontwikkeling van Haïti niet uitsluitend valt toe te schrijven aan externe factoren, maar ook dat het Haïti sinds haar onafhankelijkheid heeft ontbroken

aan goed leiderschap. Haïti is een land geworden waar de staat tegenover de natie staat (zie *State against Nation* van Michel Rolph Trouillot) en waar de staat is verworpen tot een 'predatory state' (een roofstaat – zie *Haiti's predatory republic* van Robert Fatton jr).

Geloof en aardbeving

Twee essays gaan over religie in relatie tot de aardbeving. Karen Richman bespreekt in *Religion at the Epicenter* de vraag of veel Voudou-gelovigen zich na de aardbeving bekeerd hebben tot het christendom, omdat de geesten (de lwa) de aardbeving niet hadden kunnen voorkomen. Richman zet vraagtekens bij de veelgehoorde bewering dat er veel bekeringen zijn geweest. Hoewel ze niet met kwantitatieve gegevens komt, en daarom haar standpunt ook niet overtuigend illustreert, doet ze wel twee relevante waarnemingen. Ten eerste merkt ze op dat de grens tussen de religies op Haïti (voudou en christendom (te onderscheiden in rooms katholicisme en protestantisme)) vloeiend is – 'le mélange' zoals op Haïti wel gezegd wordt. Dit geldt overigens in sterkere mate voor de relatie tussen voudou en rooms katholicisme dan voor die tussen voudou en protestantisme. Over het katholicisme merkt ze op: "...any given Catholic actor in Haiti falls within a continuum, some self described as Katolik fran (straight Catholics) who may know little or nothing of serving the spirits, and some as lwa fanatics, and the vast middle going through the rites of passage of the Catholic Church while simultaneously maintaining contact with the law and ritual specialists and healers in time of crisis" (p.119). Vanuit haar veldwerk in de omgeving van Léogane ("Léogane is the center of Voudou in Haïti" p. 129) meent Richman dat ook de grens tussen voudou en protestantisme voor veel 'gewone' gelovigen diffuser is dan de meeste kerkelijke leiders verkondigen. Voor Richman volgt hieruit de cruciale vraag wat bekering eigenlijk inhoudt?

Haar tweede waarneming betreft de aard van de voudou. Richman meent dat voudou-aanhangers helemaal niet geloven dat geesten (lwa) macht hebben om lucht, land of water te domineren. Een natuurverschijnsel als een aardbeving behoort niet tot hun domein. Richman: "The powers of the lwa are far more circumscribed. Their command is primarily confined to protecting or undermining the health and labor power of members of the descent groups to whom they belong" (p.121). In tegenstelling tot wat veel buitenstaanders menen, zijn de voudou lwa geen natuurgeesten, meent Richman. Volgens haar zorgt de aardbeving onder voudou-gelovigen dan ook niet voor teleurstelling over de kracht van de lwa en is het ook geen reden voor bekering.

Het is jammer dat Richman het laat bij een aantal waarnemingen en niet dieper in de religieuze beleving van de Haïtianen duikt – zowel die van de voudou-aanhangers als die van christenen).

Haïti verkocht aan duivel?

Het tweede essay gaat in op de claim vanuit (een bepaalde stroming binnen) het protestantisme dat Haïti tijdens een voudouceremonie, voorafgaand aan de slavenopstand in 1791, verkocht is aan de Satan. Deze binding aan het kwaad (verbond met de Satan) zou ten grondslag liggen aan Haïti's onderontwikkeling en alle tegenspoed die het land treft. "It is this terrible diplomatic deal and it's ongoing activation that explain the downward political and economical spiral of the country" schrijft Elisabeth McAlister (p. 205). Door het ongedaan maken van deze vloek zou het land bevrijd worden en zou er vooruitgang komen. McAlister legt uit dat deze visie op Haïti's onderontwikkeling sterk leeft onder sommige evangelisch charismatische christenen die waarde hechten aan de spiritual mapping theologie. Aanhangers van deze stroming menen dat ieder gebied, land onder gezag staat van een demon. De macht van deze boze geest kan echter door voorbidders (interceptors) bestreden worden.

Televisie-evangelist Pat Robertson zorgde daags na de aardbeving voor veel verontwaardiging toen hij in zijn radio show The 700 Club (op Christian Broadcast Network) deze satanische deal aanwees als oorzaak van de aardbeving. Hij zei: "Something happened a long time ago in Haiti and people might not want to talk about it. They were under the heel of the French, you know, Napoleon the Third and whatever.....and they got together and swore a pact to the devil. They said we will serve you if you get us free from the prince...true story...so the devil said okay, it's a deal. And the kicked the French out. Ever since, they have been cursed by one thing after another."

McAlistar verwijst ook naar een dissertatie van David Taylor (1993). Taylor schrijft: "My suggestion is that during this ceremony a host of territorial demons was let loose in Haiti that not only gained for it its independence but also created for it the ecological, economic and political disasters it is infamous for around the globe today" (p. 224).

In haar essay laat McAlistar zien dat feit (wat is er nu precies gebeurd?) en fabel (wat de verhalenvertellers ervan maken ten dienste van hun eigen doel) in het verhaal over de ceremonie door elkaar heen lopen.

De eerste schriftelijke weergave van wat er gebeurd zou zijn tijdens de ceremonie van Bois Caïman komt van de Franse arts Antoine Dalmas. Hij ontvluchtte Saint Domingue tijdens de slavenopstand en schreef zijn verslag twee jaar later in de winter van 1794-94 in de Verenigde Staten. Hij baseerde zijn verslag op ondervragingen van gevangen genomen slaven. In het verslag geeft Dalmas aan dat de opstandelingen bijeenkwamen op de plantage Choiseuil, bijgenaamd Le Caïman. Er werd een zwart varken geofferd en allerlei andere offers aangeboden. De toon van het verslag is laetdunkend, de slaven worden een 'onwetende en dwaze kaste' genoemd, hun godsdienst 'absurd en bloeddorstig'. Er wordt niets gezegd over de aanwezigheid van priester Boukman, over een eedzwering, afzwering van de christelijke god, een boom, donder etc. Al deze elementen zijn in latere versies van het verhaal terechtgekomen

Pas in een versie die in 1819 in Parijs werd gepubliceerd door de Fransman Civique de Gastine, die Haïti nog nooit bezocht had, komen de eedzwering en de afzwering van God naar voren. De Gastine bedoelde zijn verhaal als een betoog tegen de slavernij. De historicus David Geggus schreef: "Gastine, a Young French radical who had never visited Haiti, was the first writer to give the prerevolutionary ceremony a specifically anti-Christian coloring and to associate it with a storm, an oath and divination from entrails, in his case, a black ram's." (p. 213). In 1949 schreef de Haïtiaanse schrijver Stephen Alexis een bekend geworden dramatische versie van de ceremonie.

Het verhaal heeft zich zo gaandeweg ontwikkeld tot een nationale oorsprongsmythe. Haïti werd verbonden met Afrika en de voodoo, en plaatste zich tegenover de (God van de) westerse wereld. De interpretatie vanuit de spiritual mapping movement geeft echter een andere draai aan het verhaal. McAlistar: "It stresses that Haitian actions - reaching into the unseen world - were not the catalyst of the first successful slave revolt, but rather the cause of all that is negative in Haiti, even the earthquake. The story punishes the slaves already wronged by injustice, rather than the French (who are cast as sinners in the evangelical story, yet go unpunished). And the story demonizes the iconic ceremony at Bois Caïman, thereby attacking a central source of Haitian national pride - the achievement of the first successful national slave revolt, and the first black independent republic" (p.208).

Meer weten over oorsprong verhaal Bois Caïman ceremonie? Lees blogpost [Bois Caïman and the romance of Revolutionary Voodoo.](#)

Marcel Catsburg